

УДК 378.015.31:17.022.1

ХАРАКТЕРИСТИКА РІВНІВ СФОРМОВАНOSTІ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДУХОВНО-КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ ОСВІТИ

М.В. Безугла

У статті надана сутнісна характеристика понять цінності освіти та духовно-культурні цінності освіти; охарактеризовано критерії, показники та рівні сформованості у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти.

Ключові слова: *освіта, цінність, цінності освіти, духовно-культурні цінності освіти, критерії, показники, рівні сформованості духовно-культурних цінностей освіти.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. На початку ХХІ століття серйозне занепокоєння викликає втрата освітою її духовно-культурної складової.

Розвиток освіти сьогодні відбувається на фоні духовної спустошеності сучасного суспільства, втрати ним духовних інстинктів, доказом чого є розповсюдження таких негативних якостей людини як лицемірство, злість, агресія, зрадництво, егоїзм, лестоці, нахабність, жорстокість, байдужість тощо.

Негативний вплив на розвиток освіти також здійснюють подальша дегуманізація всіх сторін життя суспільства, девальвація загальнолюдських цінностей, непомітна підміна істинних цінностей анти-цінностями масової культури, посилення процесу індивідуалізації, домінування ринкових відносин, що призвело до загострення духовної кризи особистості. Як наслідок, сучасна людина перетворилася на бездуховну інтелектуальну машину, яка поступово духовно і культурно деградує, втрачає свою індивідуальність, жагу до самовдосконалення і розвитку власного творчого потенціалу, сенс життя вбачає у нагромадженні цінних речей, власному добробуті, виживаємості і самозбереженні. Освіта розглядається нею як товар, який має високу

ринкову цінність; засіб перспективного конкурентоспроможного становища на ринку праці та лише потім як засіб надбання знань.

Тому сьогодні гостро відчувається необхідність у переакцентуванні вищої освіти на духовно-культурний розвиток особистості студента, формування в нього духовно-культурних цінностей освіти як основ для трансляції духовної, а не матеріальної культури, розвитку не просто письменної людини, а гармонійно і всебічно розвиненої, широкоміслячої духовно-культурної освіченої особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Проблема формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти є багатоаспектною. Теоретичні основи дослідження сутності загальнолюдських цінностей і окремі аспекти вивчення духовно-культурних цінностей освіти розробляли вітчизняні і зарубіжні вчені – філософи (С. Анісімов, М. Бердяєв, Г. Вишлецов, Б. Гершунський, О. Дробницький, А. Здравомислов, М. Каган, О. Лосєв, М. Мамардашвілі, Г. Ріккерт, В. Розін, В. Тугарінов, М. Шелер та ін.); психологи (Б. Ананьєв, О. Бодалєв, Л. Виготський, В. Зінченко, Д. Леонтєв, О. Леонтєв, В. Мясішев, С. Рубінштейн, М. Яницький); педагоги (Б. Бім-Бад, Є. Бондарєвська, І. Бєх, І. Зязюн, Ю. Пєлєх, П. Підкасистий, А. Петровський, В. Сластьонін та ін.).

Заслужують на увагу дослідження сучасних вчених про сутність освіти, її цінностей взагалі та духовно-культурні цінностей освіти зокрема. Філософські основи цієї проблеми розкрито в працях Н. Багдасар'ян, З. Залєвської, С. Клепко, А. Субєто, Н. Сєлєзньової, В. Огнєв'юка, М. Покровського, А. Ярошенко та ін. Педагогічний аспект духовності, духовної культури, духовно-культурних цінностей освіти розглянуто у працях В. Андрущенко, В. Бондарєнко, С. Гончарєнко, І. Ільїнського, В. Краєвського, А. Кір'якової, Т. Кривко, Г. Назарової, С. Некрасової, О. Нікіфорова, С. Ніколаєнко, М. Міхалковича, С. Плаксія, О. Позднякова, О. Пономарьова, М. Роганової, О. Романовського, В. Садовнічева, Л. Товажнянського, З. Черваньової, Г. Шевченко та ін.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У статті зроблена спроба надати цілісну характеристику рівням сформованості у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти. Надається сутнісна

характеристика поняття „цінності освіти” та дається авторське визначення поняття „духовно-культурні цінності освіти”.

Мета статті полягає у визначенні критеріїв та рівнів сформованості у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. У педагогічному словнику цінності освіти визначаються як „ідеали, звернуті в моральні орієнтири виховання і навчання: істина, добро, особистість, користь, свобода, любов, творчість, вибір тощо” [2].

У педагогічних дослідженнях поняття „цінності освіти” розглядається з точки зору їх нерозривної єдності з системою життєвих цінностей і орієнтацій людини і суспільства. Вчені-педагоги (В. Андрущенко, В. Бондаренко, С. Гончаренко, Л. Товажнянский, О. Романовський, О. Пономарьов, З. Черваньова та ін.) акцентують увагу на подвійній природі цінностей освіти, оскільки, з одного боку, саме в процесі освіти засвоєна, усвідомлена та прийнята система цінностей перетворюється на систему принципів та переконань, якими людина керується у своїх діях та поведінці, а, з іншого боку, освіта та знання, вміння, навички, ціннісна і моральна парадигми, які формуються в результаті її отримання мають своєю особливою самоцінністю як передумовою нормального духовного розвитку людини, успішного її життя в суспільстві. До основних цінностей освіти вони відносять наступні:

- світоглядні елементи виховання і формування духовності людини, які створюють її основи водночас найбільш важливих компонентів внутрішньої культури;

- впорядкована система базових знань про світ, людину на суспільство, які дозволяють кожному вільно орієнтуватися в сьогоденішньому вкрай складному і мінливому житті, належним чином забезпечуючи можливість її успішної участі в спільній діяльності великих і малих груп, спрямованій на досягнення їх індивідуальних і колективних цілей;

- висока професійна компетенція спеціаліста;
- морально-етична парадигма, що виражається в особистісних установках людини, в її рисах і якостях (відношення людини до себе, до інших та відчуття та усвідомлення нерозривної єдності з природою).

Учені зазначають, що цінності освіти – це цілісна система, яка виникає як результат напруженої педагогічної діяльності, цілеспрямованого морально-етичного виховання, формування високої професійної компетенції і особистісного розвитку усіх без винятку учасників навчально-виховного процесу [1].

І. Яковлева в монографії, присвяченій вивченню цінностей та ціннісних орієнтирів в системі вищої освіти, проводить дослідження цінностей освіти в контексті їх співвіднесеності з культурним контекстом, культурними цінностями суспільства; здатності освіти забезпечити важливі соціальні та культуротворчі функції. Учений особливо наголошує на важливості підготовки спеціалістів, які б не тільки розуміли, але й були б здатні вирішувати глобальні проблеми сучасності, зменшуючи розрив між людиною і створеною нею цивілізацією. І. Яковлева до важливих цінностей сучасної вищої освіти також відносить її здатність забезпечувати наступність та оновлення суспільства та здійснювати нагляд за наявністю в змісті освіти сутнісних характеристик сучасного світового розвитку і місця людини в сучасному світі. Вона звертає особливу увагу на необхідність включення до змісту освіти особистісних смислів людини як необхідної передумови її подальшої успішної самореалізації в різних сферах життєдіяльності та наголошує на необхідності здійснення гуманізації освітнього процесу [3; 49], що сприятливі умови для творчого самовираження і самовдосконалення особистості, що в свою чергу сприятиме гармонійному розвитку духовно-культурної особистості.

У контексті нашого дослідження ми розглядаємо освіту як цінність особистісну. Тому цінності освіти ми визначаємо як сукупність інтелектуальних, моральних, культурних та духовних особистісних ціннісних пріоритетів в освіті і вихованні, які виступають орієнтирами людини на шляху до її повної самореалізації в усіх сферах життєдіяльності, а, відповідно, *духовно-культурні цінності освіти* ми розглядаємо як сукупність духовних, культурних, моральних, інтелектуальних особистісних ціннісних пріоритетів, які виступають духовно-культурними орієнтирами в освіті на шляху до повної самореалізації особистості в усіх сферах життєдіяльності і стимулюють її духовно-культурний гармонійний розвиток як всебічно розвиненої, широко мислячої, освіченої духовно-культурної особистості.

На основі аналізу сутності духовно-культурних цінностей освіти нами були визначені та узагальнені критерії сформованості у

студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти: ціннісно-орієнтований, мотиваційний, операційно-діяльнісний та рефлексивний.

Показниками ціннісно-орієнтованого критерію сформованості у студентів духовно-культурних цінностей освіти є:

–розуміння базових категорій: освіта, духовність, культура, цінності;

–усвідомлення важливості розуміння отримуваних знань;

–сформоване уявлення про місце та роль освіти і духовної культури в системі ціннісних уподобань студентів;

–наявність системи духовно-культурних цінностей освіти, розуміння їх сутності;

–здатність до засвоєння духовно-культурних цінностей освіти.

До показників мотиваційного критерію сформованості у студентів духовно-культурних цінностей освіти віднесені наступні:

–бажання й потреба в подальшому гармонійному й всебічному духовно-культурному розвитку особистості студента в процесі отримання освіти та постійному збагаченні власного духовного світу;

–наявність інтелектуальних почуттів: інтересу; любові до знання; почуття ясності або смутності думки; почуття здивування; почуття подиву; почуття здогадки; почуття впевненості; почуття гумору;

–зацікавленість у процесі отримання знань, сформований на основі активної творчої позиції студента у позитивному ставленні до життя та навчально-вихованого процесу;

–широта духовно-культурних ціннісних інтересів в освіті;

–комплекс умінь та навичок, які здійснюють позитивний вплив на процес формування духовно-культурної освіченої особистості студента.

Показниками операційно-діялісного критерію сформованості у студентів духовно-культурних цінностей освіти є:

–наявність системи духовних, культурних, моральних та інтелектуальних особистісних пріоритетів в освіті та вихованні, необхідних для найбільш повної самореалізації особистості в усіх сферах її життєдіяльності;

–поведінка та ставлення до оточуючих регулюється відповідно до усталених духовно-культурних та моральних норм поведінки;

–інтерес до навчально-виховного процесу підкріплений толерантним ставленням до традицій різних культур;

–особистість керується духовно-культурними цінностями під час навчання у вузі;

–навчання заради навчання - основа духовно-культурного розвитку особистості студента.

До показників рефлексивного критерію сформованості у студентів духовно-культурних цінностей освіти віднесені:

–наявність вміння широко, творчо, критично і самостійно мислити, давати власну ціннісну оцінку набутим знанням про оточуючу дійсність;

–здатність до осмислення, аналізу та переоцінки власного уявлення про цінності освіти та інтелектуальної ідентифікації з уявленнями про цінності освіти інших людей;

–сформоване рефлексивне ставлення до освіти.

Виходячи з результатів теоретичного аналізу були визначені три рівні сформованості у студентів духовно-культурних цінностей освіти і виховання: високий, середній, низький. На основі визначених критеріїв та показників була охарактеризована змістова сутність рівнів духовно-культурної вихованості студентської молоді.

Так, *високий рівень* сформованості у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти характеризується високим ступенем розуміння сутності базових категорій (освіта, цінність, культура, духовність); наявністю глибоких знань, усвідомленням важливості розуміння їх сутності та високо розвинутого вміння використовувати їх на практиці з користю для суспільства; наявністю чіткого уявлення про значущість освіти у житті суспільства і окремої особистості; чітко визначеної системи духовно-культурних цінностей освіти; характеризується високим ступенем розуміння сутності кожної з них, позитивним ставленням до навчання, вмінням швидко знаходити компроміс у конфліктних ситуаціях, шанобливим ставленням до оточуючих, вмінням активно проявляти себе у процесі навчання та здатності на високому рівні засвоювати духовно-культурні цінності освіти; характеризується наявністю комплексу умінь та навичок, які позитивно впливають на процес особистісного самовдосконалення; характеризується „жагою” до навчання, яка формується на бажанні і потребі у подальшому гармонійному й всебічному духовно-культурному розвитку особистості студента в процесі отримання освіти та постійному збагаченні власного духовного світу; добре розвинутих інтелектуальних почуттів; високим ступенем зацікавленості в процесі

отримання знань, сформованому на основі активної творчої позиції, позитивного ставлення до життя та навчально-виховного процесу, зокрема; широких духовно-культурних інтересів в освіті; сформованого позитивного ставлення до процесу отримання знань, інтересу до навчально-виховного процесу підкріпленого толерантним ставленням до традицій різних культур. Названий рівень характеризується наявністю в них системи духовних, культурних, моральних та інтелектуальних особистісних пріоритетів в освіті та вихованні, необхідних для найбільш повної самореалізації особистості в усіх сферах її життєдіяльності.

На високому рівні сформованості духовно-культурних цінностей освіти поведінка та ставлення студентів до оточуючих регулюється відповідно до усталених духовно-культурних та моральних норм поведінки, при чому студенти завжди керуються духовно-культурними цінностями під час навчання у ВНЗ; основою духовно-культурного розвитку особистості студента виступає принцип навчання заради навчання.

Для студентів характерною є наявність добре розвинуеного вміння широко, творчо, критично і самостійно мислити, давати власну ціннісну оцінку набутим знанням про оточуючу дійсність; добре розвинутої здатності до осмислення, аналізу та переоцінки власного уявлення про цінності освіти та інтелектуальної ідентифікації з уявленнями про цінності освіти інших людей; сформованістю рефлексивне ставлення до освіти як духовно-культурної цінності, що позитивно відзначається на відносинах з оточуючими та наявністю стійкого переконання у значущості духовно-культурних цінностей освіти для досягнення успіху у житті.

Середній рівень сформованості у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти виявляється у наявності достатньо розвинуеного розуміння сутності базових категорій (освіта, цінність, культура, духовність); достатньо глибоких знань і середнього ступеня усвідомлення важливості розуміння їх сутності та наявності непогано розвинуеного вміння використовувати їх на практиці з користю для суспільства, хоча студенти не завжди знають як це зробити; непогано розвинуеного уявлення про значущість освіти у житті суспільства і окремої особистості; досить чітко визначеної системи духовно-культурних цінностей освіти, хоча студенти недостатньо розуміють сутність кожної з них, досить позитивно ставляться до навчання, не

завжди знають як залагодити конфлікт, шанобливо ставляться до оточуючих, до активних дій вдаються залежно від ситуації та здатні до засвоєння духовно-культурних цінностей освіти.

Означений рівень характеризується досить високо вираженим рівнем зацікавленості в навчально-виховному процесі, який ґрунтується на позитивному ставленні до процесу отримання знань та позитивних емоціях від процесу спілкування з однолітками та викладачами; наявністю достатнього комплексу вмінь та навичок, які позитивно впливають на процес особистісного самовдосконалення; характеризуються бажанням студентів задовольнити свої потреби у подальшому саморозвитку та збагаченні власного духовного світу; наявністю досить непогано розвинуених інтелектуальних почуттів але дещо обмежених духовно-культурних інтересів в освіті.

Цей рівень відрізняється також наявністю не досить чітко визначеної системи духовних, культурних, моральних та інтелектуальних особистісних пріоритетів в освіті, необхідних для найбільш повної самореалізації особистості в усіх сферах її життєдіяльності. Студенти з середнім рівнем сформованості духовно-культурних цінностей освіти змінюють свою поведінку відповідно до ситуації; не завжди толерантно ставляться до оточуючих та традицій різних культур, хоча, все ж таки, прислухаються у власних діях до усталених духовно-культурних та моральних норм; залежно від власних потреб віддають перевагу духовно-культурним цінностям освіти над матеріальними цінностями. Для них характерною є наявність достатньо розвинуеного вміння широко, творчо, критично і самостійно мислити, хоча не студенти не завжди здатні дати власну ціннісну оцінку набутим знанням про оточуючу дійсність; характеризуються достатньо розвинуеною здатністю до осмислення, аналізу та переоцінки власного уявлення про духовно-культурні цінності освіти та інтелектуальної ідентифікації з уявленнями про них інших людей; позитивно ставляться до духовно-культурних цінностей освіти, бо переконані у їх важливості та необхідності для досягнення успіху у житті, самореалізації власних можливостей.

Низький рівень сформованості у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти виявляється у недостатньо розвинуеному розумінні сутності базових категорій (освіта, цінність, культура, духовність); характеризується наявністю поверхневих знань і низьким ступенем усвідомлення важливості розуміння їх сутності та наявністю

погано розвинуеного вміння використовувати їх на практиці; поганим усвідомленням значущості освіти у житті суспільства і окремої особистості; відсутністю чітко визначеної системи духовно-культурних цінностей освіти.

На означеному рівні відношення студентів до навчання залежить від настрою та наявності інтересу до матеріалу, що вивчається; вони не вміють знаходити вихід з конфліктної ситуації; відношення до оточуючих в них змінюється залежно від ситуації; зрідка проявляють активну зацікавленість до навчально-вихованого процесу, що зумовлює низьку здатність до засвоєння духовно-культурних цінностей освіти; в них недостатньо розвинений інтерес до навчально-вихованого процесу; залежно від обставин та під впливом гарного ставлення оточуючих студенти проявляють бажання удосконалити власний комплекс умінь та навичок, які стимулюють процес особистісного самовдосконалення та гармонійного саморозвитку; характеризуються наявністю недостатньо розвинених інтелектуальних почуттів; у студентів наявні певні духовно-культурні інтереси в освіті, хоча вони недостатньо розуміють їх значущість. Також, низький рівень відрізняється домінуванням у студентів відношення до освіти як до товару, на який є платоспроможний попит та як до засобу, який допомагає отримати важливіші цінності; в них відсутня сформована система духовних, культурних, моральних та інтелектуальних особистісних пріоритетів в освіті та вихованні, необхідних для найбільш повної самореалізації особистості в усіх сферах її життєдіяльності; у поведінці та ставленні до оточуючих студенти мало коли приймають до уваги усталені духовно-культурні та моральні норми.

Названий рівень також характеризується недостатньо розвиненим вмінням широко, творчо, критично і самостійно мисли, недостатньо розвинутою здатністю давати власну ціннісну оцінку набутим знанням про оточуючу дійсність; недостатньо розвинутою здатністю до осмислення, аналізу та переоцінки власного уявлення про цінності освіти та інтелектуальної ідентифікації з уявленнями про цінності освіти інших людей; відсутністю розуміння значущості духовно-культурних цінностей освіти і виховання у власному житті та житті суспільства.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, на основі аналізу психолого-педагогічних джерел, відповідно до мети нашого дослідження нами визначено та охарактеризовано критерії,

показники та рівні сформованості у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти, що дало нам змогу сформувати цілісну картину уявлень про сутнісну характеристику поняття духовно-культурні цінності освіти.

Подальше дослідження буде присвячене аналізу результатів, отриманих на контрольному етапі експериментальної роботи.

Література

1. Основи педагогіки вищої школи : навч. посібник / [Товажнянський Л.Л. [та ін.]. - Харків: НТУ «ХП», 2005. - 600 с.
2. Яковлева И.В. Ценности и ценностные ориентиры в системе высшего образования : монография / И. В. Яковлева. – Усть-Илимск: РИО УИФ КГУ, 2006. – 146 с.
3. Электронный педагогический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: pedro.ru/termins/235.htm.

ХАРАКТЕРИСТИКА УРОВНЕЙ СФОРМИРОВАННОСТИ У СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ ДУХОВНО-КУЛЬТУРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ ОБРАЗОВАНИЯ

М.В. Безуглая

В статье подана сущностная характеристика понятий ценности образования и духовно-культурные ценности образования; охарактеризованы критерии, показатели и уровни сформированности у студенческой молодежи духовно-культурных ценностей образования.

Ключевые слова: образование, ценность, ценности образования, духовно-культурные ценности образования, критерии, показатели, уровни сформированности духовно-культурных ценностей образования.

CHARACTERISTICS OF THE LEVELS OF SPIRITUAL AND CULTURAL VALUES OF EDUCATION FORMATION AT STUDENT YOUTH

M.V. Bezugla

The author of the article gives the essential characteristics of the notions “values of education” and “spiritual and cultural values of education”; defines the criteria, indicators and levels of spiritual and cultural values of education formation at student youth.

Key words: Education, values, values of education, spiritual and cultural values of education, criteria, indicators, levels of spiritual and cultural values of education formation.

Безугла Мілена В'ячеславна – завідувач лабораторії Науково-дослідного інституту духовного розвитку людини, викладач кафедри практики іноземних мов Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: milena.bezuglaya@yandex.ru

Bezuga Milena Vyacheslavna – head of the laboratory of the Scientific Research Institute of Spiritual Development of Man, lecturer of the Chair of Practice of Foreign Languages of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: milena.bezuglaya@yandex.ru

УДК 373.211.24:78

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

В.І. Бондаренко

У статті визначено основні методологічні підходи до формування професійного іміджу майбутніх учителів технологій у педагогічному процесі вищого навчального закладу, а саме: системний, цілісний та синергетичний підходи. Проаналізовано основні положення визначених підходів, на яких має ґрунтуватися система формування професійного іміджу майбутніх учителів технологій та які забезпечать її ефективність.

***Ключові слова:** професійний імідж, майбутній вчитель технологій, системний підхід, цілісний підхід, синергетичний підхід, формування професійного іміджу.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Сучасний ринок праці та його нестабільність зумовлює необхідність підвищення конкурентоздатності випускників вищих навчальних закладів, що стане запорукою бажання працювати за спеціальністю, яку вони отримали у виші, та успішної професійної діяльності. Позитивний професійний імідж стає необхідною складовою конкурентоздатності будь-якого фахівця.